

Праћење права дјетета у школи и заједници

ПРИРУЧНИК ЗА УЧЕНИКЕ

ИМПРЕСУМ

Аутор приричника
Коаутори

Нада Улетиловић
Ученици основних школа:
„Алекса Шантић“ из Зенице,
„Бранко Ћопић“ из Приједора,
„Доситеј Обрадовић“ из Бањалуке
„Доситеј Обрадовић“ из Блатнице,
„Фахрудин Фахро Башчелија“ из Горажда,
„Залик“ из Мостара,
„Јован Јовановић Змај“ из Српца,
„Никола Тесла“ из Дервенте,
„Сјењак“ из Тузле,
„Сутјеска“ из Модриче,
„Свети Сава“ из Брода,
„Свети Сава“ из Добоја,
„Хасан Кикић“ из Санског Моста,
„Захид Баруџија“ из Вогошће,
„Грбавица II“ из Сарајева,
„Изет Шабић“ из Вогошће,
„Врхбосна“ из Сарајева,
„Зајко Делић“ из Вогошће.
Жарко Кеџман
Нина Нинковић, Викторија Мира Мерло
Емина Панџо Хасанбеговић
Игор Симановић
300

Дизајн
Реџезенти

Лектор
Тираж

Приручник је настао у оквиру пројекта “Дјеца и
НВО прате стање права дјетета у БиХ”

Пројекат реализовали:

Здраво да сте
Hi Neighbour

"NAŠA DJECA"
UDRUŽENJE HUMANITARNA ORGANIZACIJA
ZA ZAŠTITU I OSTVARIVANJE PRAVA DIJETETA
SARAJEVO

Издавање овог приручника
омогућио је:

Save the Children
Norway

САДРЖАЈ

7	Увод
8	Коме је приручник намијењен?
9	I. ПРЕТХОДНА ИСКУСТВА
10	1. Групе за праћење
10	2. Које су активности група?
11	3. Који су резултати остварени?
12	4. Шта су дјеца добила за себе?
12	5. С којим су се тешкоћама сусретали?
15	II. САВЈЕТИ/ВИЈЕЋА УЧЕНИКА КАО МОНИТОРИ ПРАВА ДЈЕТЕТА
16	1. Избор чланова
17	2. Избор наставника
17	3. Улога родитеља
17	4. Едукација
17	5. Начин прикупљања података
18	6. Анализа прикупљених података
20	7. Документовање
20	8. Информисање
20	9. Кориштење података
20	10. Акције
23	11. Етичка питања
23	12. Евалуација
24	III. НЕ ЗАБОРАВИТЕ!!!
25	IV. ПРИЛОЗИ
25	1. Мање познати термини
27	2. „Сада разумијем своја права“ – УН Конвенција о правима дјетета написана језиком прилагођеним дјечи
33	3. Конвенција о правима дјетета - сажетак

УВОД

Ова књига је настала у оквиру пројекта „Дјеца и невладине организације прате стање права дјетета у Босни и Херцеговини“, који је од 2004. године подржан од Save the Children Norway. У протекле четири године постављана су бројна питања о томе шта су права дјетета, како се остварују код нас, како да се прати њихово остварење, како се и ко о томе извјештава, и коначно, како покренути акције да се стање измијени за добробит све дјеце. Питања су постављали не само ученици 18 босанскохерцеговачких школа, већ и ми из невладиних организација „Здраво да сте“ из Бањалуке и „Наша дјеца“ из Сарајева. Заједно са дјецом смо кроз активности тражили тај пут и данас не можемо рећи: “Хура, имамо најбољи начин праћења остварења права дјетета на локалном нивоу“, али сигурно можемо казати да су дјеца у својим школама и заједницама покренула много позитивних промјена, иницирала велики број активности, које су довеле до бољих услова за развој њих и њихових вршњака. Наравно да то не би могли да нису имали подршку одраслих. Било је и отпора, гунђања, сумњи и приговарања. И ви знате да се никакве новине не могу увести без отпора оних који највише воле да све иде по старом и да се ништа не мијења. Тако је било и у овом случају. Дјеца су видјела да је важно да оно што раде има свој пуни смисао, законску основу и да доноси позитивне промјене. Управо су зато имала више енергије од оних који не воле промјене.

Овај пут није био лак. Задовољство дјеце је тим веће што су захваљујући њима направљене добре ствари за њих и њихове вршњаке. Оно што су дјеца са својим наставницима радила кроз такозване мониторинг групе представља драгоцјено искуство, које смо заједно са њима покушали преточити у приручник.¹ Он може користити свима који не желе сједити скрштених руку и чекати да им други одређују и уређују све битне ствари у животу. Он је за све оне који желе да се покрену и подузму акције, да и сами учествују у стварању доброг окружења за дјецу. Приручник ће вас водити управо кроз питања која смо себи постављали у протеклим годинама и одговоре до којих смо заједно долазили.

Немојте заборавити да се до истог циља може доћи различитим путевима. Неки су равни, неки са замкама, кривудама, трновити... Нека вам овај „понуђени пут“ буде оријентација за тражење својих стаза, које ће бити прилагођене вашим потребама и конкретностј школи и заједници.

1) Поред редовних активности, дјеца су учествовала у посебно осмишљеним радионицама “И нас се тиче” и дала додатни допринос изради овог приручника.

Искуства стечена активностима ваших вршњака кроз четворогодишње праћење остварења права дјетета, могу бити значајан подстицај и путоказ за рад савјета/вијећа ученика у основним и средњим школама у Босни и Херцеговини. Ова тијела су законска обавеза и представљају одређивање државе да се кроз процес демократизације школе створе услови да се чује глас ученика и подстакне њихов активизам.²

Савјет/вијеће ученика је тијело које представља све ученике школе, а избор је регулисан школским правилником. На приједлог савјета/вијећа ученика школа је обавезна да именује једног наставника, који ће им помагати у раду.

Функције савјета/вијећа ученика су:

- Промовисање и заштита права и обавеза, те потреба и интереса ученика;
- Подстицање активног учешћа ученика у раду школе;
- Сарадња са стручним и управним органима школе (одјељенским и наставничким вијећем, управним одбором школе, директором, педагогом, наставницима и другим запосленим у школи), те савјетом/вијећем родитеља;
- Представљање ставова ученика стручним и управним органима школе, информисање истих о сваком важном питању које се односи на рад и управљање школом, те стварање услова да ученик постане активан члан у процесу доношења одлука;

- Истражује проблематику одјељенске заједнице, сагледава разлоге изостанака са наставе, успјеха на класификацијама, испитује укљученост ученика у ваннаставне активности;
- Врши избор представника за Комисију за избор ученика генерације и друга стручна и управна тијела школе;
- Прати поштивање Правилника о оцјењивању, поштивање Правила кућног реда;
- Учествује у изради Правилника којим се штите права и прописују обавезе ученика;
- Покреће и укључује се у хуманитарне акције за потребе угрожене дјеце и одраслих;
- Промовисање интереса школе у заједници на чијем се подручју школа налази;
- Промовисање активизма ученика;
- Сарадња са одговарајућим установама и организацијама које се баве питањима дјеце и младих.³

Промовисање и заштита права дјетета је прва и основна функција савјета/вијећа ученика. По томе је природно да ово ученичко тијело у свом програму рада има праћење остварења права дјетета у школи и заједници, јер се школа не може ни посматрати изоловано од заједнице.

Овај приручник може бити корисно средство за укључивање савјета/вијећа ученика у процес праћења права дјетета.

2) Оквирни закон о основном и средњем образовању у Босни и Херцеговини, Члан 54. Закон о основној школи РС, Члан 127. и Закон о средњој школи РС, Члан 121; Кантонални закони о основној и средњој школи Федерације БиХ; Закон о основној и закон о средњој школи Брчко Дистрикта БиХ

3) Укључи се и ти, приручник за рад савјета ученика средњих школа, ОКЦ.

ПРЕТХОДНА ИСКУСТВА

Групе за праћење

У 18 основних школа у Босни и Херцеговини формиране су групе дјеце које су са својим наставницима поставиле задатак да прате стање права дјетета у њиховим срединама.⁴ Групе су најчешће имале око 20 чланова и састајале су се два пута мјесечно ваннаставног процеса. Понекада су групе имале и ванредне састанке, углавном када су организоване различите акције, кампање или презентације.

Које су активности група?

Главна активност група за мониторинг је праћење остваривања права дјетета у школи и локалној заједници и покретање активности за промјене.

Преко извјештаја мониторинг група остварено је укључивање дјеце у израду годишњих извјештаја о стању права дјетета у Босни и Херцеговини.⁵ Учешће дјеце је значајно, јер они својим исказима, подацима и закључцима, извјештају дају животност и указују на приоритете који се понекад разликују од приоритета одраслих.

Извјештаји мониторинг група редовно су презентовани наставничким вијећима, савјетима/вијећима ученика и савјетима родитеља, у школама гдје су радили. У неким случајевима извјештаји су иницирали расправе о одређеним проблемима и руководство школе је подузимало неопходне мјере да се то ријеша.

Свака њихова презентација је била прилика за промоцију права дјетета.

У школама у којима излази школски лист, објављивали су прилоге о стању права дјетета у школи и упознавали вршњаке са правима дјетета.

Мониторинг групе су имале и зидне новине које су користиле да презентују своје активности и позивају на акцију.

Најчешће су саме групе, а на основу редовног праћења стања права дјетета, иницирале одређене акције, које су допринијеле бољим условима за живот и учење свих ученика у школи. За реализацију тих активности била су предвиђена скромна средства, а неке групе су добиле материјалну помоћ родитеља или локалних власти, тако да су њихови доприноси школи били значајнији.

Поред редовних састанака, дјеца су учествовала у многим кампањама, као што је обиљежавање Дјечје недеље, 20. новембра, Дана породице, Међународног дана дјетета.⁶ Учествовала су на заједничким сусретима⁷, у реализацији неколико регионалних активности које су резултирале брошурама „Нама је важно“ и „Сад разумијем своја права.“⁸ Прва брошура представља промоцију права дјетета на партиципацију и дјеца су је урадила у виду порука одраслим: родитељима, наставницима и представницима локалних власти. Друга је Конвенција о правима дјетета, исказана дјечјим језиком, тако да буде разумљива и дјецци нижих разреда основне школе.

4) У извјештају су укључена запажања дјеце из основних школа: „Алекса Шантић“ из Зенице, „Бранко Топић“ из Приједора, „Доситеј Обрадовић“ из Бањалуке, „Доситеј Обрадовић“ из Блатнице, „Фахрудин Фахро Вашчелија“ из Горажда, „Залик“ из Мостара, „Јован Јовановић Змај“ из Српца, „Никола Тесла“ из Дервенте, „Сјењак“ из Тузле, „Сутјеска“ из Модриче, „Свети Сава“ из Брода, „Свети Сава“ из Добоја, „Хасан Кикић“ из Санског Моста, „Захид Баруџија“ из Вогошће, „Грбавица II“ из Сарајева, „Изет Шабић“ из Вогошће, „Врхбосна“ из Сарајева, „Зајко Делић“ из Вогошће.

5) Од 2004. године невладине организације „Здраво да сте“ из Бањалуке и „Наша дјеца“ из Сарајева раде мониторинг права дјетета у БиХ и пишу годишње извјештаје о том.

6) Тог датума 1989. године генерална скупштина Уједињених нација је донијела Конвенцију о правима дјетета.

7) У Неуму 2006. године.

8) Поред дјеце из Босне и Херцеговине учествовала су и дјеца из Србије и Црне Горе, која раде сличне активности у својим земљама.

Преглед акција које су оствариле мониторинг групе

- Дјеца у Зеници набавила су спортску опрему која недостаје у школи.
- Дјеца у Добоју набавила су књиге за школску библиотеку.
- Дјеца из Босанског Брода припремила су пакете са школским материјалом за 15 сиромашних ученика у једној сеоској школи.
- Дјеца из Горажда поставила су корпе за смеће у школском дворишту.
- Дјеца у Мостару набавила су сто за стони тенис у школском дроришту.
- Дјеца у Санском Мосту набавила су нови систем за озвучење.
- Дјеца у Тузли изградила су сцену мира у школском дворишту.
- Дјеца из Вогошће одштампала су и дијелила промотивне флајере у заједници и купила фото камеру, коју ће користити чланови групе за документовање.
- Дјеца из Травника штампала су флајере и постере са акцентом на права дјетета и организовала њихову презентацију.
- Дјеца из Сарајева набавила су и доставила пакет хране осмочлаој ромској породици, а чија дјеца иду у њихову школу, као и одјећу и обућу коју су

Који су резултати остварени?

Чеврерогодишње активности група за праћење покренуле су значајне процесе, који воде промјенама у њиховим школама. Ученици наводе да је атмосфера сада много угоднија, односи одраслих и дјеце су више засновани на разумијевању и сарадњи, него на страху. Односи међу ученицима су, такође, побољшани у смислу већег уважавања права сваког дјетета. Промјене су се дешавале полако, понекад уз велики отпор и неповјерење. Законски оквир који омогућава ученичко укључивање, едукација о правима дјетета, озбиљност и конкретне активности група за праћење права у школама, помогли су да се почетни отпори смање и да се покрену позитивне промјене и код дјеце и код одраслих.

- сами сакупљали. Организовала су прикупљање помоћи за дјецу и младе из Института за заштиту дјеце и младих у Пазарићу. Са корисницима су имала заједничку креативну радионицу. Организовала су и хуманитарну акцију за 3 породице, чија дјеца похађају њихову школу.
- Дјеца из Вогошће иницирала су изградњу лифта за дјецу са посебним потребама.
- Дјеца у Блатници уредила су школско двориште и изградила дрвену кућу за слободне активности, као и простор за игру дјеце.
- Дјеца у Приједору поставила су клупе у дворишту и бетонирали стазу до игралишта, изградили терен за скок у даљ и набавили кош.
- Дјеца у Модричи набавила су синтисајзер и опрему за спортске активности.
- Дјеца у Српцу набавила су дидактичка средства и помагала.
- Дјеца у Дервенти окречила су ходнике и уоквирила најљепше дјечје ликовне радове.
- Дјеца у Бањалуци набавила су CD плејер, којим су обновила школско озвучење и сада пуштају музику на одморима.

ПРЕТХОДНА ИСКУСТВА

Шта су дјеца добила за себе?

Добитак за дјецу огледа се у сљедећем:

- Дјеца су кроз овај процес постала боље информисана о правима дјетета;
- Развила су осјетљивост за проблеме других;
- Развила су вјештину одређивања приоритета;
- Постала су спремнија за планирање и укључивање у конкретне акције, које воде промјенама;
- Порасло им је самопоуздање.

Дјеца која су учествовала у раду група и доношењу одлука, спремније су преузимала одговорност за њихову реализацију, јер су им оне разумљиве и блиске. Кроз процес учешћа код дјеце се развијао висок степен самопоуздања, самовредновања, одговорности, социјалне компетенције и независности. Дјеца су спремније прихватала мишљење других и била спремна да раде у духу сарадничких односа.

Ученици су схватили да нема нерјешивих проблема, а да неке могу и сами ријешити. За оне које нису могли ријешити сами тражили су помоћ одраслих. У процесу праћења стања права дјетета дјеца су се учила сарадничким односима, схватала су да са одраслима треба да буду партнери. Сви наставници нису били спремни да их подрже, били су сумњичави и неповјерљиви. То су углавном они наставници који нису мотивисани за било какве промјене и новине.

Уључивањем дјеце у праћење стања права дјетета, одрасли (руководство школе, родитељи, представници локалне власти) добијају бољи увид у потребе дјеце и њихове приоритете и бољи увид у то колико су ефикасни у реализацији права дјетета.

С којим су се тешкоћама сусретали?

Однос одраслих

Ученици чланови групе су сами предложили наставника који ће бити њихов помагач и подршка. Све групе су бирале одраслог, са којим имају најбољу комуникацију, у кога имају повјерење и који се кроз

„Осјећамо се важним што нешто можемо промијенити у нашој школи и околини.“

„Барем смо научили да није ништа лако и једноставно постићи.“

генерације показао као човјек који уважава дјецу и са њима развија партнерске односе.

У свакој школи је било наставника који су у почетку показивали незадовољство, доживљавајући активности групе као још један вид контроле. Редовним информисањем и промоцијом својих активности, ученици су пребродили првобитно неповјерење код једног броја наставника.

Однос вршњака

Информисање свих ученика у школи о активностима групе је пресудан фактор за укључивање што већег броја дјеце у неке активности, које су иницирале групе. Било је ученика који нису вјеровали да дјеца могу промијенити било шта, било је оних који су равнодушни на све што се око њих дешава, и оних који гледају само своје интересе и немају осјећај за проблеме друге дјеце. Такви су били у мањини. Огромна већина је подржавала активности групе и повремено давала значајан допринос раду и оствареним резултатима.

Осипање групе

Сваког септембра групе су имале један од озбиљнијих проблема, када су у средњу школу одлазили неки чланови групе. Долазак нових ученика подразумијевао је пролазак кроз процес едукације, упознавање са досадашњим искуствима групе и сл. Иако су групе ово доживљавале као тешкоћу, може се на то гледати и као на предност, јер су „стари“ чланови имали прилику да обучавају „нове“. Предност је и у сталном ширењу круга ученика са развијеним вјештинама за праћење стања права дјетета и са појачаним сензибилитетом за своја права и права својих вршњака.

Мјесто и вријеме за рад

Немају све школе довољно простора ни за редовну наставу, а то отежава рад разних тијела, секција и група. Идеално је ако група има свој стални простор у коме ће држати све потребне материјале за активности, брошуре, књиге, промотивне материјале и продукте својих активности. Све групе нису имале овакве

„Неки су били љути на наше примједбе везане за њихово понашање“

„Проблеме ученик-наставник је теже ријешити због страха ученика и отпора наставника.“

„Нека дјеца су нам говорила да губимо вријеме.“

„Неки су нам се ругали.“

ПРЕТХОДНА ИСКУСТВА

услове, па су се морале сналазити на различите начине. У таквим случајевима су им помагали наставници који су били њихова подршка у раду. Било је јако тешко издвојити вријеме за активности групе, јер дјеца иду у различите разреде, у различите смјене, од којих неки користе превоз до школе, а неки имају и друге ваннаставне активности. Али није немогуће. Правило групе је било да се састају прије или после наставе. Само су изнимно састанци били у вријеме наставе.

Тежина проблема и одређивање приоритета

Када се пред групом нађе листа проблема до које је долазила у процесу праћења, наступао је један од тежих задатака: како одредити шта је најбитније, шта се реално може остварити, шта им је потребно да то ријеше, чију помоћ требају и сл. Сви чланови групе требају се сложити око одређивања приоритета, што није лако постићи. Детаљна анализа приоритетних проблема може помоћи коначном одређењу групе.

Улога наставника је у овој активности од великог значаја, јер ће помоћи дјецу у процјени колико је реално да се нека акција уради или неки проблем ријешу.

Ако се ученици определиле за претежак проблем, за чије рјешење не постоје ни вањски ни унутрашњи услови, може се догодити да се утроши енергија и вријеме и да дјеца доживе разочарење, а резултати изостану. Велике проблеме и велике акције, које се наметну кроз процес праћења права дјетета, треба адресирати на управу школе.

Недостатак средстава

Расположива средства су један од фактора који утиче на избор активности. Наше школе су сиромашне, па је тешко очекивати да могу материјално подржати иницијативе које покрену ученици у току школске године. Ученици се могу обратити успјешним подузетницима, својим родитељима или локалним властима, са разрађеном идејом у виду пројекта и тражити неопходна средства. Успјех акције не зависи смо од новца. Заинтересованост дјече и одраслих је најважнија.

„Неки наставници нас нису пуштали на састанке мониторинг групе.“

„Понекад нам је било тешко што неки проблем нисмо могли ријешити, али је значајно да смо о томе и причали.“

„Тешко смо се мирили са сазнањем да неке проблеме не можемо ријешити. Понекад смо били тужни због тога.“

„Сматрали смо да можемо ријешити већину проблема, али се касније показало да се не може све једноставно ријешити, као што наша машта замишља.“

САВЈЕТИ/ВИЈЕЋА
УЧЕНИКА КАО
МОНИТОРИ ПРАВА ДЈЕТЕТА

САВЈЕТИ/ВИЈЕЋА УЧЕНИКА КАО МОНИТОРИ ПРАВА ДЈЕТЕТА

Школа је значајна у животу сваког дјетета. У школи би дјеца, осим знања предвиђених наставним програмом, требала да уче начине комуницирања, развијају осјећај одговорности, уважавање других и себе и да једном ријечју лакше и безболније превазиђу кризе одрастања. Школа треба да пружа могућност сваком дјетету да испољи своје способности, да их наставници третирају равноправно, да их охрабри да изнесу своје мишљење, да имају могућност дружења у толеранцији, да користе матерњи језик и практикују спортске и креативне активности.

Остваривање права на учешће, слободу мишљења, слободу добијања информација, иде полако, али тај процес је покренут и у њему дјеца имају веома важну и незамјењиву улогу.

Препознати су најчешћи фактори који отежавају остварење ових права:

- Непознавање права дјетета;
- Патријархална средина, која подразумијева да дијете треба да слуша и да његови родитељи и наставници најбоље знају шта је добро за њега;
- Неспремност одраслих, који раде са дјецом, на промјене у односима ученик – наставник и повећано залагање које тражи рад на промјенама;
- Пасивност дјеце и неспремност да преузму одговорност за своје одлуке.

Без обзира на факторе који отежавају учешће дјетета, треба имати на уму да је „учешће право, а не обавеза“⁹ и да дјеца имају слободу да учествују или не.

Избор чланова

Савјети/вијећа ученика су тијела у школама која пружају шансу дјеци да дају пуни допринос остварењу ових, а и свих других права, која имају по Конвенцији о правима дјетета.

Избор савјета/вијећа школе регулисан је у свакој школи. Код избора својих представника ученици треба да воде рачуна да се са приједлогом сложи већина и да изабрани буде заинтересован да ради у овом тијелу. Поред тога важне су и сљедеће вјештине и особине:¹⁰

- добро познавање права дјетета;
- заинтересованост за проблеме других;
- жеља да се помогне другима;
- поштивање права других;
- праведност;
- храброст;
- другарство;
- искреност;
- поштење;
- осјећајност;
- добронамјерност и повјерљивост;
- упорност и истрајност;
- комуникативност;
- толеранција;
- знати одредити циљ;
- стрпљење;
- радозналост;
- сналажљивост;
- спремност да се одрекнемо свог слободног времена;
- вјера у оно што се ради.

9) Оквир за побољшање квалитете у раду на дјечјем судјеловању, Kann Kall, Susanne Kirk, Annette Giertsen, Mozambik, октобар 2005, Save the Children Norway.

10) Наводи дјеце из мониторинг група.

САВЈЕТИ/ВИЈЕЋА УЧЕНИКА КАО МОНИТОРИ ПРАВА ДЈЕТЕТА

За добар и функционалан савјет/вијеће ученика постоји неколико критерија:

- Чланство - мотивисано и посједује позитивне особине личности;
- Организација и функционисање групе – задаци се распоређују међу члановима, информације се размјењују како унутар групе, тако и ван групе, поруке се преносе на јасан начин, његује се слобода изражавања;
- Неопходна знања и вјештине или спремност за учење - познају права дјетета, методе праћења њиховог остваривања, имају способност за анализу проблема, имају вјештине да покрећу акције, имају вјештине комуникације;
- Спремност за партнерски однос са одраслим;
- Да донесе правила:
 - о дисциплини - слушати онога ко говори, поштивање плана рада и постављених правила,
 - о одлучивању - одлуке доноси већина чланова, самостално или у сарадњи са задуженим наставником.
 - о етичким питањима (међусобно поштивање унутар групе, оно што се говори у групи остаје у групи, и сл.).

Избор наставника

Наставника, који ће бити подршка савјету/вијећу ученика бирају, најчешће, управни органи школе. Ако вас нису питали за приједлог, можете директору или педагогу предложити листу вјештина и особина које би требао имати тај наставник:

- да вјерује у дјецу и младе и њихове потенцијале;
- да је опередијељен за партнерске односе;
- да познаје права дјетета;
- да је праведан;
- да свој ауторитет заснива на стручности и позитивним особинама личности.

Поред ових особина важно је да изабрани наставник буде мотивисан за рад у овом тијелу.

Педагог или психолог, ако га имате у школи, су одрасли без чије ћете подршке тешко реализовати зацртане задатке.

Улога родитеља

Како су у већини случајева родитељи заинтересовани за све активности своје дјеце, тако вам и у овом послу могу бити значајни савезници. Њихова улога се може огледати у конкретној помоћи у одређеним акцијама, да вас повежу са другим важним особама које вам могу помоћи. Савезништво родитеља можете користити преко савјета/вијећа родитеља, тијела које има свака школа, или кроз контакте са својим родитељима.

Едукација

Каква знања и вјештине требају добити чланови савјета/вијећа ученика?

- Упознати се са правима дјетета и обавезама државе у примјени Конвенције о правима дјетета;
- Основне информације о методологији праћења остваривања права;
- Основна правила комуникације;
- Планирање и реализација акција.

За реализацију едукације треба се обратити педагогу, психологу, наставнику, или невладиној организацији која ради на правима дјетета.

Начин прикупљања података

Подаци о стању права дјетета могу се прикупљати на различите начине.

Инфо-кутак

У холу школе треба поставити инфо-кутак, у коме се поставља огласна табла на којој се уносе све важне информације везане за рад савјета/вијећа ученика. На тој табли се информишу ученици, наставници и родитељи, о томе како се

САВЈЕТИ/ВИЈЕЋА УЧЕНИКА КАО МОНИТОРИ ПРАВА ДЈЕТЕТА

могу укључити у праћење стања права дјетета у школи и обавјештава о свим акцијама које се предузимају.

Можете поставити занимљиво дизајниран сандучић, у који ученици могу убацивати цедуљице са примјерима кршења права дјетета или са неким добрим примјерима поштивања права. Инфокутак се може искористити за едукацију, па се ту могу поставити чланови Конвенције о правима дјетета, разни промотивни и образовни материјал, информације о пројектима који се реализују у школи и сл. Зидне новине су једна од форми како можете једноставно, благовремено и брзо информисати остале о свим, за ученике битним стварима.

Интервју

Интервју као технику за прикупљање података можете користити да дођете до података:

- Од појединаца или да прикупите податке.
- Од одређених група и тада се то зову фокус групе.
- И у једном и у другом случају потребно је да унапријед припремите листу питања која ћете поставити.
- Потребно је тражити допуштење или од појединца или од групе да се воде забиљешке или да се ток разговора снима.
- Прије почетка разговора јасно истакните о чему желите разговарати и за што ће се користити добијени подаци.
- Нагласите спремност да заштитите анонимност.
- Најмање два ученика обављају овај посао, тако што један разговара, а други или биљежи или снима ток разговора.
- У току интервјуа немојте давати коментаре или оцјене.
- Постављајте што више питања типа: шта, гдје, како, када, ко, зашто.

Упитник

Упитник је једноставна техника за прикупљање

података о некој појави. Замолиите педагога школе да вам помогне да саставите питања.

- Користите прикупљање података за конкретан проблем (нпр. насиље међу вршњацима, јавност оцјењивања, организација екскурзија и сл.).
- Питања требају бити јасна и кратка.

Сандучић за прикупљање података

- Сандучић или кутија треба бити занимљиво осмишљен и декорисан;
- Ставити информације о сврси и начину кориштења сандучића;
- Податке прикупљене на овај начин користити уз потпуно уважавање приватности и дискрецију.

Од одјељенске заједнице

- Састанци одјељенских заједница могу бити користан извор информација;
- Представници одјељенских заједница у савјету/вијећу делегирају питања која су покренута на одјељенским заједницама.

Од родитеља

- Податке о кршењу права могу дати родитељи појединачно;
- Родитељски састанци могу бити извор информација;
- Савјет родитеља може покренути важна питања везана за права дјетета и иницирати одређене акције. Зато је важно остварити добру сарадњу са Савјетом родитеља.

Анализа прикупљених података

- а. Прикупљени подаци се разврставају с обзиром на право или групу права (нпр. сви подаци који се односе на слободу мишљења или сви подаци који се односе на оцјењивање или насиље међу вршњацима и сл.);
- б. Могу се формирати мале групе које раде са појединим групама права;
- в. Групе праве листу угрожених права и евидентирају њихов интензитет и учесталост јављања.);

предузети везано за проблеме.

За успјешнију анализу података могу се користити неки инструменти који ће олакшати активност групе.

Идеално/стварно

За шта се користи?

Корисна је за учење о томе које све информације постоје о одређеној теми (стварно) и шта учесници желе да знају (идеално).

Добра метода за идентификовање потенцијалне стратегије.

Материјал: велики папир, маркери

Вријеме трајања: отприлике 45 минута

Како се користи?

Направите листу примјера кршења права дјетета које сте прикупили у процесу мониторинга.

За сваки облик на једном прапиру на којем пише „Идеално“ напишите како би та појава требала да изгледа. На другом папиру на којем пише „Стварно“ евидентирајте стање до кога сте дошли

Нпр. оцјењивање (на цедуљицама које сте извадили из сандучића неколико пута се помињао проблем оцјењивања. Ученици су наводили да не добијају информацију о оцјени коју су добили, да су оцјене неправедне, да зависе од расположења наставника...

Оцјењивање

Идеално	Стварно

На тај начин се може направити процјена сваког права дјетета.

Нешто сложенија метода је Паукова мрежа.

Паукова мрежа

За шта се користи овај инструмент?

- За самопроцјену,
- За планирање промјена и акција,
- За анализу процеса учења кроз који пролазите у току заједничког рада на одређеним иницијативама,
- Може се радити у великој и малим групама.

Материјал: велики папир, А4 папир (за brainstorming; може се користити и flipchart папир), маркери

Како се користи?

- Одредити проблем,
- Утврдити кључне елементе квалитета за ту појаву,
- Процјењивати дату појаву полазећи од центра паукове мреже према крају,
- Може се једном бојом процијенити и означити стварно стање, другом бојом означити стање којем се тежи.

Примјер: Оцјењивање

САВЈЕТИ/ВИЈЕЋА УЧЕНИКА КАО МОНИТОРИ ПРАВА ДЈЕТЕТА

Документовање

Сви подаци до којих група дође требају бити документовани. Сви материјали требају бити разврстани, означени и доступни. Ако сте радили упитник, обрађени подаци требају бити спремљени са осталом документацијом. Појединачне листове упитника, у том случају не морате чувати. Када се цедуљице из сандучића евидентирају у инфо-кутку, разврстају и преточе у информацију, листићи се могу бацити, како не би дошли у руке никоме изван групе. Ако немате стални простор за рад, документацију одлажите у договору са својим наставником за подршку.

Информисање

Подаци до којих група дође у процесу праћења стања права дјетета треба да се уобличи у извјештај, како би могао да се користи. Наставник задужен за рад савјета/вијећа и педагог школе требају вам пружити значајну подршку у изради извјештаја и стварању услова да он постане јаван. Саму презентацију треба да раде ученицу.

Кога све треба упознати са извјештајем?

- Ученике - путем разгласа, зидних новина или школског листа;
- Наставнике - са педагогом и директором школе организовати да се извјештај ученика стави на дневни ред сједнице наставничког вијећа, по једном у сваком полугодишту;
- Родитеље - преко савјета родитеља;
- Локалне власти - извјештај се може доставити општинској служби задуженој за образовање;
- Јавност - извјештај или сажетак извјештаја се може доставити медијима;
- Невладине организације које раде на правима дјетета.

Кориштење података

Информисање свих заинтересованих о стању права дјетета у школи и заједници је само једна намјена. Добијени подаци се могу искористити и за сљедеће сврхе:

- Промоција права дјетета и посебно право на учешће дјече;
- Покретање акција у школи и заједници, које ће довести до позитивних промјена за дјецу;
- Праћење напретка у области права дјетета за генерације које долазе иза вас;
- Ваш извјештај или дијелови извјештаја могу бити укључени у државни или невладин извјештај о правима дјетета (на нивоу града, на нивоу државе).

Акције

Послије анализе података, које добијете праћењем остварења права дјетета, у којој сте изанализирали узроке и посљедице, приступате утврђивању приоритета. Фокусирање је важно, јер кроз тај процес учите одвајати битно од небитнога, да процјените реалну основу за рјешење сваког од излистаних проблема. Свакој акцији претходи њено детаљно планирање и то кроз неколико корака:

- Одређивање приоритетног проблема;
- Анализа проблема;
- Израда плана акције;
- Израда временског оквира за реализацију.

Одређивање приоритета - први је корак у планирању активности. Важно је да се усредсредите на један проблем, који је за ученике у вашој школи важан, али који је реално рјешив. Већина промјена до којих желимо доћи захтијева дуго времена, упорности, учења и труда. Зато се треба фокусирати на конкретне проблеме. Ако се ухватите у коштац са тешким проблемима, на које не можете утицати, можете потрошити енергију и вријеме, а да не добијете никакве резултате. Такве ситуације обесхрабрују чланове и доводе до пасивности.

Анализа проблема

За ову активност најбоље је користити технику „Дрво проблема.“

Дрво проблема

Када се користи: за анализу узрока и посљедица одређеног проблема

Потребан материјал: Велики папир и самољепљиви “папирџи”

Начин кориштења:

- На папиру се нацрта стилизовано дрво са корјењем, стаблом и гранама
- На врху папира се напише проблем;
- Дјеца на самољепљивим папирџицама пишу узроке тог проблема и лијепе их на корјење;
- Посљедице пишу на папирџице и лијепе их на гране.

Планирање акције

Анализом узрока и посљедица добијају се конкретни показатељи за планирање акција. Код планирања акције треба одговорити на неколико питања:

- Да ли знамо ко ће остварити те активности?
- Да ли имамо довољно ресурса за те активности?
- Да ли знамо коме се можемо обратити за помоћ?
- Да ли знамо на које проблеме можемо наићи и који су ризици?
- Да ли знамо временски оквир акције?

Одговоре на нека од ових питања можете добити кориштењем технике "SWOT" анализе.

ОЦЈЕЊИВАЊЕ

SWOT анализа (S - снага, W – слабост, O - шансе-околности, T – пријетње - ризици)

Ова техника је једноставна и омогућава укључивање читаве групе.

Користи се код планирања одређених активности, а омогућава свеобухватну процјену унутрашњих и вањских снага, те унутрашњих и спољашњих препрека и ризика. Потребан материјал – папир великог формата и маркери.

Како се користи? (погледај примјер у квадратима).

САВЈЕТИ/ВИЈЕЋА УЧЕНИКА КАО МОНИТОРИ ПРАВА ДЈЕТЕТА

Етичка питања

У свим активностима гдје се ради са људима, постоје етичка питања, која су директно везана за заштиту неких од људских права. Добро је да се већ сада учите да о томе водите рачуна. Зашто су важна етичка питања у процесу мониторинга права дјетета? Прије свега зато што ће се многи проблеми јављати у области међуљудских односа: дијете - наставник, дијете - дијете, родитељи - дијете и сл. У кориштењу свих информација које се прикупе мора се водити рачуна о заштити свих особа које се евентуално именују, или се њихов идентитет може открити. Потребно је добити сагласност од родитеља за дјецу, која ће можда путовати у оквиру планираних активности или истраживања, а и за објављивање фотографија дјетета. Однос према овим питањима значајно ће утицати на слику коју ће савјет/вијеће ученика градити пред вршњацима, родитељима и наставницима. Више информација о заштити дјече у истраживањима можете наћи у Етичком кодексу истраживања о дјечи.¹¹

Евалуација

Свака завршена активност захтијева оцјену успјешности. У процесу оцјењивања важно је да учествују сви чланови и да буду потпуно отворени. Из добре евалуације могу се научити важне лекције за будуће активности.

Оцјењивање се може радити на два нивоа: на нивоу квантитета и на нивоу квалитета.

Квантитет се оцјењује према томе да ли је све урађено како је планирано.

Квалитет се оцјењује према неколико критерија: да ли је квалитет урађеног најбољи који се очекивао, да ли је активност урађена у планираном временском оквиру, да ли су сви актери испунили своје задатке...

11) Етички кодекс истраживања о дјечи, Вијеће за дјецу Босне и Херцеговине.

НЕ ЗАБОРАВИТЕ!!!

- *Инклузивност* - обратити посебну пажњу на дјецу која су искључена или у ризику да то постану по било којем основу: без родитеља, непотпуне породице, из екстремно сироромашних породица, дјеца припадници етничких група, дјеца повратници, дјеца са посебним потребама и сл.
- *Дискреција* - осигурајте заштиту података. Ваше активности не смију довести до кршења људских/ дјечјих права ни једног човјека.
- *Партнерство* - не заборавите на одрасле - кроз партнерство са наставницима и родитељима можете постићи неупоредиво више.
- *Демократичност* – усаглашавајте мишљење у групи и одлуке доносите када се усагласите. Трудите се да што већи број чланова учествује у доношењу улога. Питајте за мишљење и најмлађе ученике.

ПРИЛОЗИ (Мање познати изрази)

Актер	учесник
Мониторинг	активно прикупљање, провјеравање и кориштење информација које се односе на права дјетета у току одређеног временског периода
Едукација	учење, подучавање
Етичка питања	скуп правила која регулишу односе међу људима
Евалуација	процјена остварених резултата
Демократија	учешће свих заинтересованих у доношењу одлука
Дискреција	поштовање права на приватност
Фокус група	разговор са групом по утврђеној листи питања, како би се добило мишљење о одређеној појави
Идентитет	скуп физичких и психичких особина једне особе
Инклузија	укључивање
Интервју	разговор са одређеном особом по утврђеној листи питања
Кампања	активност усмјерена на ширу јавност у циљу промјена
Критерији	мјера за процјењивање
Партиципација	учешће, укљученост
Партнерство	сарадња

„Сад разумијем своја права“
УН Конвенција о правима дјетета
написана језиком прилагођеним
дјеци

Напомене: Конвенција о правима дјетета има 54 чланова, с тим што чланови од 41. до 54. говоре о томе како одрасли и Владе требају заједно радити и осигурати да се права дјетета поштују. Дјеци прилагођену Конвенцију о правима дјетета „Сад разумијем своја права“ можете наћи у библиотеци своје школе или на web страницама www.scn-see.ba, www.zdravodaste.org и www.nasadjeca.ba.

*Члан 1. Дефиниција
дјетета*

Свако је дијете до навршених 18 година, уколико нека држава законом не одреди да се пунољетство стиче раније.

Члан 2. Недискриминација

Држава је дужна да се брине о дјечи која живе у њој и да их чува, без разлике у односу на њихов физички изглед, мишљење, материјалне могућности, језик, вјеру или неку другу особину.

*Члан 3. Најбољи интереси
дјетета*

Држава и родитељи/старатељи су дужни поштовати права дјетета и омогућити му потребне услове за живот, онако како је најбоље за дијете.

*Члан 4. Остваривање
права*

Држава је дужна да омогући и створи услове за остваривање права дјетета прописаних Конвенцијом.

*Члан 5. Права и обавезе
родитеља у односу на
развојне могућности
дјетета*

Држава је дужна помоћи родитељима/старатељима да одговорно и у складу са могућностима дјетета савјетују и усмјеравају дијете у остваривању његових права.

*Члан 6. Право на живот,
опстанак и развој*
Дијете својим рођењем стиче право на живот и развој.

*Члан 7. Име и
држављанство*
Дијете рођењем стиче право на име и држављанство, право да зна ко су му родитељи и на њихову бригу, као и на живот у својој држави или држави у којој је рођено.

*Члан 8. Очување
идентитета*
Дијете има право да зна ко је, шта је, одакле је, и да буде са својом породицом, без неоправданог и незаконитог мијешања било кога другог у односе у тој породици.

*Члан 9. Одвајање од
родитеља*
Држава је дужна да дјетету обезбиједи заједнички живот са родитељима. Ако се родитељи не старају о дјетету или га злостављају, држава је дужна да га заштити или нађе другу средину у којој ће се правилно развијати.

Члан 10. Спајање породице
Дијете има право да му држава осигура несметан улазак или излазак из земље, ради спајања породице и одржавања везе међу члановима породице.

Члан 11. Незаконито одвођење и задржавање дјетета у иностранству
Без дозволе оба родитеља, нико не смије извести дијете из његове земље, ни задржавати га у иностранству.

Члан 12. Изражавање мишљења
Дијете има право да увијек каже своје мишљење, а други обавезу да га саслушају и узму у обзир.

Члан 13. Слобода изражавања
Свако дијете има једнако право да сазна све што га занима, да тражи и пренесе информацију и да каже своје мишљење у вези с тим, осим ако то не угрожава интерес државе и права других.

Члан 14. Слобода мисли, савјести и вјероисповијести
Дијете има право на слободу мисли и вјероисповијести, а родитељи или старатељи ће му помоћи у томе.

Члан 15. Слобода удруживања и мирног окупљања
Дијете има право да се удружује са другима у борби за своја права, све док то не угрожава туђа права.

Члан 16. Право на приватност
Нико не смије да се мијеша у приватност дјетета, живот његове породице, да прегледа дјечја писма, прислушкује разговор, нити да вријеђа дјецу.

Члан 17. Приступ одговарајућим информацијама
Дијете има право на информисање у складу са својим годинама, о свему што га занима, а нарочито о питањима од интереса за само дијете.

Члан 18. Одговорност родитеља
Родитељи/старатељи имају највећу одговорност за развој дјетета. Ако они нису у стању да то обезбиједу, држава је дужна да омогући дјетету одговарајућу бригу преко својих установа.

Члан 19. Заштита дјетета од злостављања и занемаривања
Држава је дужна да заштити дијете од свега што може угрозити његов нормалан живот и развој.

Члан 20. Заштита дјетета без родитеља
Ако је дијете одвојено од својих родитеља или му они не пружају родитељску бригу и заштиту, дијете има право на заштиту и помоћ државе, а да при том задржи своје име, језик, вјеру и поријекло.

Члан 21. Усвојење
Дјеца која немају родитеље имају право на другу породицу која ће се бринути о њима, а држава треба да им помогне у томе.

Члан 22. Дијете избјеглица
Ако је неко дијете избјеглица, држава је дужна да брине о њему. У том случају, она ће покушати да пронађе његове родитеље и одговарајући дом.

Члан 23. Дијете са сметњама у развоју
Уколико дијете има проблема са здрављем или сметње у развоју, држава је дужна да му обезбиједи услове за квалитетан живот и да буде једнако са другима.

Члан 24. Здравствена заштита
Дијете има право на најбоље лијечење и опоравак.

Члан 25. Периодична провјера смјештаја
Дијете има право на квалитетно збрињавање, заштиту и лијечење. Држава је обавезна провјерити квалитет збрињавања дјетета.

Члан 26. Социјална заштита
Дијете има право на помоћ државе у ситуацији када нема основне услове за живот.

Члан 27. Животни стандард

Родитељи/старатељи имају обавезу да обезбиједе дјечи основне услове за живот, а држава да им помогне у томе ако је потребно.

Члан 28. Образовање
Сваком дјетету мора бити доступно школовање према његовим способностима и могућностима.

Члан 29. Циљеви образовања

Свако дијете има право да покаже и развија оно што зна и може.

Члан 30. Дијете припадник мањинске групе

Дијете има право на своју културу, обичаје и вјеру, и у томе нико не смије да га спречава.

Члан 31. Слободно вријеме, игра и културне активности
Дијете има право на слободно вријеме, игру, одмор и учешће у културним и умјетничким активностима.

Члан 32. Дјечји рад

Држава мора да заштити дијете од обављања било ког посла штетног за његово здравље и образовање, одређује са колико година смије почети да ради и кажњава оне одрасле који не поштују ово право.

Члан 33. Злоупотреба штетних супстанци

Држава је дужна да заштити дјецу од употребе и учешћа у производњи и продаји дрога, алкохола, цигарета и других штетних производа.

Члан 34. Сексуално искоришћавање

Држава је дужна да заштити дијете од сексуалног злостављања и искоришћавања кроз порнографију и проституцију.

Члан 35. Отмица и трговина дјецом
Држава има обавезу да спријечи отмицу и трговину дјецом.

Члан 37. Мучење и лишавање слободе
Дијете има право да не буде мучено и окрутно кажњавано, као и право да му слобода не буде одузета незаконито.

Члан 38. Оружани сукоби
Право дјетета је да буде заштићено од рата и да не учествује у рату ако има мање од 15 година, а држава је обавезна да пружи заштиту и бригу о дјетету у случају рата.

Члан 39. Опоравак
Право дјетета је да му држава помогне да се опорави и да се врати свом нормалном животу, ако је било жртва насиља и рата.

Члан 36. Други облици искоришћавања
Дијете има право да га држава штити од било којег облика искоришћавања.

Члан 40. Малољетничко правосуђе
Ако је дијете оптужено да је урадило нешто против закона, има право да се према њему поступа пажљиво, уз поштовање личности дјетета и у складу с његовим узрастом. Помоћ у томе дијете може тражити од родитеља и других одраслих који се баве тим послом.

Конвенција о правима дјетета
(неслужбени сажетак)

Члан 1. Дијете је свако људско биће млађе од 18 година, осим ако се по државном закону не сматра да се пунољетност стиче у ранијој доби.

Члан 2. Права осигурана у овој Конвенцији ће се гарантовати без дискриминације било које врсте.

Члан 3. У свим акцијама у вези с дјецом, најбољи интерес дјетета ће бити од првенственог значаја.

Члан 4. Државе морају да учине све што је у њиховој моћи да би се права предвиђена овом Конвенцијом и остварила.

Члан 5. Држава ће поштовати одговорност, права и дужности родитеља, или шире породице.

Члан 6. Свако дијете има урођено право на живот.

Члан 7. Дијете има право на име, право да стекне држављанство и право да познаје своје родитеље и да се они брину за њега.

Члан 8. Дијете има право на идентитет и држављанство.

Члан 9. Дијете има право да не буде одвојено од својих родитеља, осим ако је то у његовом најбољем интересу и по судским процедурама.

Члан 10. Дјеца и њихови родитељи имају право да напусте било коју земљу и да уђу у своју земљу ради спајања породице.

Члан 11. Држава има обавезу да предуприједи киднаповање и задржавање дјеце у иностранству, било да то ради родитељ или неко други и да у тим случајевима предузима одговарајуће мјере.

Члан 12. Дијете има право да испољава своје ставове о свим питањима која га се тичу, а ставовима дјетета ће се придавати одговарајућа важност.

Члан 13. Дијете има право на слободу изражавања, укључујући право да тражи, прима и даје информације и идеје свих врста.

Члан 14. Право дјетета на слободу мисли, савјести и религије ће се поштовати.

Члан 15. Дијете има право на слободу удруживања и мирног окупљања.

Члан 16. Ниједно дијете не смије бити подвргнуто произвољном или незаконитом уплитању у његову приватност, породицу, дом, или дописивање; дијете треба бити заштићено од незаконитих напада на његову/њену част и углед.

Члан 17. Држава ће осигурати право дјетета на приступ информацијама и материјалу из различитих домаћих и међународних извора.

Члан 18. Родитељи имају највишу одговорност у одгоју и развоју дјетета.

Члан 19. Држава ће подузети све законске, управне, друштвене и образовне мјере да заштити дијете од свих облика физичког или менталног насиља, повреде или злостављања, занемаривања или немарног поступка, злоупотребе или искориштавања.

Члан 20. Држава је дужна да обезбиједи посебну заштиту дјецы лишеној родитељског старања и да осигура смјештај такве дјецы у одговарајуће алтернативне породице или установе.

Члан 21. У земљама које признају и допуштају усвојење оно ће бити изведено у складу са најбољим интересом дјетета и то само уз сагласност надлежних власти и уз мјере заштите дјетета.

Члан 22. Дијете избјеглица или дијете које тражи избјеглички статус има право на посебну заштиту. Држава има обавезу да сарађује са одговарајућим организацијама које пружају такву заштиту и помоћ.

Члан 23. Ментално или физички неспособно дијете има право на посебну његу, образовање и оспособљавање за рад, који ће му/њој обезбиједити потпун и достајан живот и постизање за њега/њу највишег степена самосталности и социјалне интеграције.

Члан 24. Дијете има право да ужива највиши могући стандард здравља који је могуће достићи, са нагласком на примарну здравствену његу, развој примарне здравствене њега.

Члан 25. Дијете које је држава збринула ради старања, заштите или лијечења, има право на периодичну провјеру поступака и услова.

Члан 26. Дијете има право на корист од социјалног осигурања.

Члан 27. Дијете има право на животни стандард који одговара његовом физичком, менталном, духовном, моралном и друштвеном развоју.

Члан 28. Дијете има право на образовање. Држава ће учинити да основно школовање буде обавезно, бесплатно и доступно свакоме, подстаћи ће развој различитих облика средњег образовања, учинити га доступним сваком дјетету. Школском дисциплином ће се руководити на начин који је досљедан достојанству дјетета. Образовање ће бити усмјерено на развој дјечије личности, талента и могућности, на поштивање људских права и основних слобода, договоран живот у слободном друштву у духу мира, пријатељства, разумевања, толеранције и једнакости, развоја поштивања природног околиша.

Члан 29. Образовање ће имати за циљ развој личности дјете, талента и менталних и физичких способности до њихових крајњих могућности. Образовање ће припремати дијете за активан живот у слободном друштву и његовати код њега поштовање према родитељима, његовом културном поријеклу, језику и вриједностима као и поштовање према културном поријеклу и вриједностима других.

Члан 30. Дијете има право да ужива своју властиту културу.

Члан 31. Дијете има право на одмор и слободно вријеме, на игру и на слободно учешће у културном животу и умјетности.

Члан 32. Дијете ће бити заштићено од економског искориштавања и од обављања посла који би био штетан по живот и развој дјетета.

Члан 33. Дијете ће бити заштићено од незаконите употребе дрога.

Члан 34. Дијете ће бити заштићено од свих облика сексуалног искориштавања и сексуалног злостављања, кориштења дјецe у проституцији или другим незаконитим сексуалним радњама, у порнографским представама и материјалима.

Члан 35. Држава је обавезна да предузме све одговарајуће мјере да спријечи отмицу, продају и трговину дјецом.

Члан 36. Дијете има право на заштиту од било ког вида искоришћавања, штетног по његову добробит.

Члан 37. Ниједно дијете не смије бити подвргнуто мучењу, окрутном поступку или кажњавању, нити незаконитом хапшењу и лишавању слободе. Ни смртна казна ни доживотни затвор без могућности ослобађања, неће бити досуђени за прекршаје које учине особе млађе од 18 година старости. Свако дијете лишено слободе ће бити одвојено од одраслих, осим ако се сматра да то није у најбољем интересу дјетета. Оно има право на правну и другу помоћ и право да одржава контакт са својом породицом.

Члан 38. Држава ће подузети све изводљиве мјере да заштити и да брине о дјеци под утицајем оружаног сукоба.

Члан 39. Држава има обавезу да обезбиједи одговарајући физички и психички опоравак и социјалну реинтеграцију дјецe која су жртве оружаног сукоба, мучења, занемаривања или злостављања.

Члан 40. Сваком дјетету оптуженом да је починило кривично дјело, треба гарантовати да ће се сматрати невиним док се не докаже кривица, и да има правну помоћ у презентовању свог случаја, да неће бити присиљено на свједочење или признање кривице; да ће се његова/ њена приватност у потпуности поштовати, да ће се са њим поступати у складу са његовим годинама, околностима и добробити. Починитељима кривичних дјела дјецe млађој од 18 година неће се наметати нити главна казна, нити доживотни затвор, без могућности пуштања на слободу.

Пуни текст конвенције и необавезни протоколи се могу прочитати и скинути са Интернет страница, као што је УНИЦЕФ-ова (www.unicef.org/crc)

